

Introïtustekst

Wir pflügen, und wir streuen
den Samen auf das Land,
doch Wachstum und Gedeihen
steht in des Himmels Hand:
der tut mit leisem Wehen
sich mild und heimlich auf
und träuft, wenn heim wir gehen,
Wuchs und Gedeihen drauf.

Er sendet Tau und Regen
und Sonn- und Mondenschein,
er wickelt seinen Segen
gar zart und künstlich ein
und bringt ihn dann behände
in unser Feld und Brot:
es geht durch unsre Hände,
kommt aber her von Gott.

Alle gute Gabe kommt her von Gott dem Herrn,
drum dankt ihm, dankt, drum dankt ihm, dankt und hofft auf ihn!

Lezing: Leviticus 25, 1-10 en vers 23 (NBV)

De HEER zei tegen Mozes, op de Sinai: 'Zeg tegen de Israëlieten: "Wanneer jullie eenmaal in het land zijn dat ik je zal geven, moet het land rust krijgen, een sabbatsrust gewijd aan de HEER. Zes jaar achtereen mogen jullie je land inzaaien, je wijngaard snoeien en de oogst binnenhalen. Maar het zevende jaar moeten jullie het land laten rusten. Het is een sabbatsjaar dat aan de HEER gewijd is. Je mag dan je land niet inzaaien, je wijngaarden niet snoeien, het koren dat vanzelf opkomt niet als oogst binnenhalen en niet de druiven oogsten van je ongesnoeide wijnstokken. Het moet een jaar zijn van volstreekte rust voor het land. Wat er in dat jaar op het land groeit is voor jullie allen. Je mag er zelf van eten, maar ook je slaven en slavinnen, je loonarbeiders en de vreemdelingen die bij je te gast zijn; ook voor je veestapel en voor de in het wild levende dieren kan het als voedsel dienen.

Na verloop van zeven sabbatsjaren, na zeven maal zeven jaar, wanneer er negenveertig jaren verstreken zijn, moeten jullie op de tiende dag van de zevende maand de ramshoorn luid laten schallen. Op Grote verzoendag moet in heel het land de ramshoorn schallen. Elk vijftigste jaar zal voor jullie een heilig jaar zijn, waarin kwijtschelding wordt afgekondigd voor alle inwoners van het land. Dit is het jubeljaar, waarin ieder naar zijn eigen grond en zijn eigen familie kan terugkeren. Land mag nooit verkocht worden, alleen verpand, want het land behoort mij toe en jullie zijn slechts vreemdelingen die bij mij te gast zijn.

Overweging

'Wat heb je voor jezelf 'geogst' door je deelname aan 'Bij Mei' of aan de samenwerking tussen Bij Mei, Voedselbank en Ekklesia? Zo meteen horen wij enkele antwoorden op deze vraag. Enkele oogstimpresies. En in het vertrouwen dat dan ook iets zal worden gezegd over de heerlijke

groenten en over de prachtige tuin, begin ik hier met een ándere eigen impressie. Want mijn eigen belangrijkste oogst, dat was misschien wel datgene dat ik allemaal níet heb geoogst in het afgelopen jaar. Zoals de allermooiste preien van de tuin. Die dan, bijna klaar, opeens moesten worden geruimd omdat ze zo waren aangetast door een vliegje. Of zoals de gekke korte zomerwortelen die niet dieper de grond in konden groeien omdat de aarde zo was ingeklonken door de vele regen. Wat ik heb geoogst, dat is misschien vooral iets dat ik natuurlijk al wist. Want natuurlijk weet ik hoe gek het eigenlijk is, dat enorme aanbod van verschillende groente in de supermarkt. Het hele jaar rond steeds dezelfde soorten van steeds dezelfde kwaliteit en verhoudingsgewijs ook niet eens een zo wisselende prijs. Natuurlijk weet ik het wel, dat die avocado's die er precies hetzelfde uitzien de ene keer uit Spanje komen en de andere keer uit Mexico. En dat de boontjes die zo Nederlands aandoen soms uit Marokko komen en soms helemaal uit Kenia. En ik weet ook dat als de ene tuinder een virus in zijn kas heeft waardoor zo'n hele gigantische oogst mislukt, hetzelfde product wel bij een andere tuinder wordt ingekocht, waardoor wij er in de supermarkt doorgaans weinig van merken. Maar weten en weten, of weten en zien en voelen en ervaren, dat is dan toch wel een groot verschil zo bleek. Want nu oogste ik ze zelf, die gekke korte worteltjes... En daar waar de mogelijkheid van 'niet-oogst' opeens dichterbij is, daar waardeer je het anders, alles wat je wél oogst. En ook alles wat je in de supermarkt ziet en koopt, dat zie je en dat koop je met andere ogen...

Wir pflügen und wir streuen den Samen auf das Land, doch Wachstum und gedeihen steht in des Himmels Hand...

Nog een ander voorbeeld van oogst aan wat ik níet heb geoogst bij Bij Mei. Het prachtige veld vol blauwe bloemen en bijen aan het begin van de tuin. Bijenbrood heten die bloemen. En ze staan op land dat dit jaar mag rusten. Zeven velden zijn er bij Bij Mei. Met op elk veld een andere groentefamilie. En dan nog een achtste veld dat braak ligt. En elk jaar schuift het door. Zorg voor de bodem.

Dezelfde zorg voor de grond komen wij tegen in onze lezing van vandaag. In het sabbatsjaar, een jaar van volstrekte rust voor de grond. Samen met het vertrouwen en de verzekering, iets verderop in de tekst, dat dit ook wel kan. Dat dit ook wel mogelijk is. Dat de grond, daar waar wij hem de rust gunnen, in de overige tijd genoeg vrucht zal dragen.

Interessant vind ik dat deze oeroude agrarische wijsheid hier gebod van God is. Over de lastige verzen uit het eerste scheppingsverhaal in het Bijbelboek Genesis dat de mens over de aarde moet heersen valt veel meer te zeggen, ik ga er hier maar terloops op in. Maar in elk geval is het aannemelijk dat het bij dat heersen niet over heel de natuur gaat, maar slechts over de in cultuur gebrachte wereld. En ten tweede dienen deze woorden te worden verstaan vanuit hun context na de terugkeer van het volk uit de ballingschap. In een situatie dus, waar de weinige terugkeerders de moed moesten opbrengen om in het ontvolkte en verwilderde land aan het werk te gaan. Deze woorden zijn bedoeld om hen een hart onder de riem te steken. Lastig blijven de woorden van het heersen van de mens nog steeds. Hier zien wij wél hoe dit heersen wordt ingevuld: namelijk met het gebod het sabbatsjaar te houden en het land rust te gunnen.

Interessant is ook manier waarop deze oeroude agrarische wijsheid van het sabbatsjaar hier in verband wordt gebracht met het leven en met het samenleven van ons mensen. In het vijftigste jaar, na het zevende sabbatsjaar, dient er, zo horen wij, een jubeljaar te worden uitgeroepen. Op grote verzoendag. Want om verzoening gaat het hier. Om herstel van verhoudingen. Om rechtzetten van wat in de loop der jaren schreef is gegroeid. Bijbelse wetgeving die op het oog heeft dat mensen niet blijvend tot armoede vervallen. Dat kapitaal zich niet steeds meer ophoopt bij de mensen die al veel hebben, terwijl anderen – als bijvoorbeeld de oogst een keer mislukt – gedwongen worden om hun land te verkopen, of om zichzelf of hun kinderen als slaaf te verkopen. En ook al is de wereld verder zo veranderd, de vraag hoe je kunt voorkomen dat

kapitaal zich steeds meer ophoopt bij sommigen terwijl anderen arm zijn, die is ook nu ontzettend actueel. In deze tijd waarin gewoon niet valt op te werken tegen de stijging van de huizenprijzen. En waarin de kloof tussen mensen met bezit en anderen steeds groter wordt.

De Bijbel zet daar een radicaal ander perspectief tegenover. Een radicaal andere economische orde. In het vijftigste jaar dient de grond te worden teruggegeven aan wie hem gedwongen moest verkopen. Je bezit het land dus niet, zegt de Bijbel. Niet echt. Nooit helemaal. Je mag het gebruiken. En als je land koopt, dan koop je feitelijk het aantal oogsten tot aan het eerstvolgende jubeljaar. De tijd tot het jubeljaar bepaalt de prijs van de grond. Hoe minder oogsten er nog zijn, hoe goedkoper het land. Of deze wetgeving ooit echt in de praktijk is gebracht weten wij niet zeker. Zeer waarschijnlijk niet. Maar als een soort horizon komen wij haar op verschillende plaatsen in de Bijbel tegen. En ik denk als ethische horizon die aan ons handelen richting kan geven, is wat hier staat ook heel kostbaar voor ons. Wij moeten veranderen. Anders gaan leven. En snel ook. Dat blijkt uit alles.

Maar hoe zorgen wij ervoor dat niet het milieu en de mensen die minder hebben hierbij tegenover elkaar komen te staan of tegen elkaar worden uitgespeeld? Hoe zorgen wij ervoor dat de prijs van de nodige verandering niet eenzijdig door mensen die minder hebben wordt betaald?

Wij zijn in dit deel van de wereld omgegaan met de aarde als met een bezit. En alsof wij er nog een paar in reserve hebben bovendien. Wij hebben ons land als kolonisor toegeëigend dat van anderen was. En die geschiedenis die is nog open. Daar moet nog iets gebeuren. Maar ook los hiervan moeten wij leren onze verhouding met de aarde anders te denken. Ook los hiervan moeten wij leren anders over bezit te gaan denken. "Land mag nooit verkocht worden, alleen verpand, want het land behoort mij toe", zegt de Eeuwige volgens het Bijbelboek Leviticus. Het land is van God. Wij bezitten het niet, wij mogen het lenen. En dat betekent dat wij het in goede staat moeten houden, want wat je leent, dat geef je ook weer terug. Met de Amerikaans-Hongaarse psychiater en therapeut Nagy denk ik dat dit teruggeven een doorgeven moet zijn. Teruggeven door door te geven aan anderen. En aan toekomstige generaties. En dat is breder dan de eigen kinderen. En dat is als het goed is ook niet pas iets van na onze dood.

Interessant is ook het vervolg van die zin. "Want het land behoort mij toe en jullie zijn slechts veemdelingen die bij mij te gast zijn." Wij zijn vreemdelingen in het land. Wij zijn gasten. Wij mogen er zijn. Maar dat wij er zijn is geen recht. Zou dit als horizon ons ook kunnen helpen om anders te kijken naar vreemdelingen? Om anders te kijken naar vluchtelingen? Zouden deze woorden als horizon ons kunnen helpen om zelf gastvrijer te zijn? Teruggeven door door te geven. Niet alleen aan mensen. Maar aan de hele schepping. Juist hier is het zo belangrijk dat wij leren: het land is niet ons bezit. Wat dat betreft zijn er denk ik interessante ontwikkelingen gaande op dit moment. Dat ook rivieren nu rechtspersoon kunnen zijn bijvoorbeeld.

Ten slotte nog een ander verband. De zorg voor de grond in het sabbatsjaar hangt samen met de sabbat. God die op de zevende dag rustte van het werk van de schepping. En het houden van de sabbat als richting wijzend gebod voor ons leven. Niet een dag van niets doen en je vervelen. Maar een dag van laten. Van loslaten. Een dag van niet ingrijpen. Niet beheersen. Een dag van laten zijn en genieten van wat er is. Hoe enorm zou het onze wereld niet al helpen als wij de sabbat zouden heiligen. Als wij een zevende minder zouden beheersen en ingrijpen. Een zevende minder consumeren.

Maar dat niet alleen. Want de sabbat, die is er voor heel de schepping en die is er dus ook voor onszelf. Wij mensen hebben het zelf ook nodig. Een tijd van braak mogen liggen. Van niets hoeven. Van geen output. Van gewoon mogen zijn.

Sabbat, sabbatsjaar en jubeljaar. In de schepping ingebouwde ruimte tot herstel. Herstel van mensen. Herstel van het land. Herstel van verhoudingen. Ruimte om op adem te komen. Ruimte om te zijn.

‘Zo zullen ooit de menigten bedaren en zal tot rust komen deze wereld, en nieuw zijn.’
Amen

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekkesialeiden.nl
info@ekkesialeiden.nl